

Wat de natuur je biedt, dat koop je niet

Koeienpoep en kalk

Rinus van Ewijk

Bijenkorven werden in vroeger tijden vaak geconserveerd door ze in te smeren met koemest of met een koemest-kalkmengsel. Het smeersel beschermde vlechtwerk en bijen tegen invloeden van buitenaf, zoals het weer en de grote en kleine wasmot. Een goed ingesmeerde bijenkorf kon een tiental jaren mee, maar moest wel bijgehouden worden. Het insmeren van de korven is vanaf 1900 geleidelijk afgenomen. Rinus van Ewijk is op zoek gegaan naar de gebruikte materialen en de werkwijze van het conserveren. Hij doet verslag van zijn bevindingen.

Onze imker-voorouders wisten uit overlevering en ervaring welke materialen zij nodig hadden. Ze teelden de grassen en granen zelf of verkregen het stro via ruilhandel want geld was er bijna niet. De spreuk, 'wat de natuur je biedt dat koop je niet' stond hoog in hun vaandel. Over de werkwijze werd nauwelijks iets opgeschreven. Uit boeken kon ik opmaken dat het insmeren met koeienpoep in het voorjaar gebeurde, maar niet waarom er voor deze voorjaarspoep gekozen werd. Hetzelfde geldt voor de kalk. Dat riep vragen op: Waarom de keuze voor voorjaarskoeienpoep? Welke soort kalk werd er gebruikt? (er zijn een aantal soorten). Hoe is de verhouding poep/kalk?

De imker-vlechters van weleer hebben hun wijsheden en uitvindingen meegenomen in het graf. Dus ben ik op zoek gegaan naar antwoorden door te vragen aan iedereen van wie ik dacht dat hij/zij er wat van zou kunnen weten. Mij inleven in de werk- en leefwijze van de imker uit die tijd hielp ook om puzzelstukjes op hun plaats te krijgen.

Kiezen voor voorjaarskoeienpoep

De veehouderij zag er 100-150 jaar geleden heel anders uit dan nu.

Een korte vergelijking:

Huisvesting Toen stonden de koeien in de winter op stal vast aan de staken, daar kregen zij hun kalf.

Nu lopen de koeien los in de stal en kalven verspreid over het jaar.

Voeding Toen hardhooi of stro, gemalen voederbiet en soms een lijnzaadkoek.

Nu jonggras als kuilvoer, gehakselde maïs, vers jonggras, hooi en krachtvoer aangepast per koe.

Uitwerpselen Toen vezelrijke wat droge poep die op de mesthoop ging. De pies liep in de put.

Nu vezelarme dunne poep. De poep en pies worden in één put verzameld, wat drijfmest oplevert.

In het voorjaar Toen liepen de koeien los in het land, aten jong en voedzaam gras. Hun poep werd dunner, zuurder, slijmerig en rijker aan eiwitten en ammoniak. Als deze poep opdroogde, vormde zich een dichte koek, erg geschikt voor de afdichting van de korf.

Nu lopen de koeien vrij in de stal of soms los in het land. De poep blijft erg dun door de hoge voedingswaarde van het voer en is dus minder geschikt als smeerpoepep.

De dunne poep uit de huidige melkveehouderij lijkt mij niet zo geschikt als smeerpoepep. Ik denk dat tegenwoordig de voorjaarspoep van de in het grasland geweide slachtkoeien, het jongvee en de droogstaande koeien het dichtst bij de smeerpoepep komt die vroeger door de korf imker gebruikt werd.

Welke soort kalk werd er gebruikt?

Men kon uit meerdere soorten kalk kiezen, zoals ongebluste kalk, metselkalk, natte natuur- of blubberkalk, landbouwpoederkalk, sloop- en breukkalk.

Ongebluste kalk (calciumoxide): (erg gevaarlijk) werd vooral gebruikt voor het vernietigen van dieren die door ziekte doodgegaan waren (miltvuur). Bij het blussen van deze kalk met water komen gevaarlijke chemische dampen vrij en veel hitte. Ongeschikt dus.

Metselkalk (calciumcarbonaat): werd toegevoegd aan de specie en zo gebruikt voor bouwwerken, al voor de Romeinse tijd; sommige staan er nu nog.

Zou hij daar als kind al van gedroomd hebben?

foto's Rinus van Ewijk

Snelle droging geeft wat haarscheurtjes

En laat ze nu maar komen!

Natte natuurkalk (calciumhydroxide): de aannemer had een kalkput waarin deze kalk verzameld werd. In de volksmond heette dit ongebluste kalk, maar dat was het niet. De natte kalk gebruikte men om van alles te ontsmetten en wit te maken, huizen, stallen, bijenkorven (verkoeling). Ook bij het stucwerk in de bouw werd deze kalk gebruikt. Landbouwpoeder (ook calciumcarbonaat), sloop- en breukkalk: al deze kalk werd als bemesting en voor bodemverbetering gebruikt.

Eigenschappen van kalk:

- kalk laat zich gemakkelijk vormen en is een goed bindmiddel
- hecht uitstekend aan de ondergrond
- laat de ondergrond ademen
- neemt gemakkelijk waterdamp op en staat het weer even makkelijk af
- water in vloeibare vorm wordt niet of nauwelijks opgenomen
- is brandwerend en ontsmet (denk aan het witten van stallen, kippenhokken, enz.)
- hardt goed uit in de buitenlucht
- uitstekend vermogen om geuren en zuren te binden
- de zuiverheid van het product is goed.

Gezien de goede eigenschappen van kalk is het te begrijpen dat veel imkers vroeger voor bijvoeging van kalk kozen als ze hun korven wilden verduurzamen met koeienpoep.

De verhouding van koeienpoep en kalk

Cees van Holland vertelde dat zijn vader natte natuurkalk gebruikte. Deze kalk was niet duur en verkrijgbaar bij bijna elke dorpsaannemer. Voor het verduurzamen van de bijenkorven gebruikte de oude Van

Holland een cementkuip van 100 liter. Het poep-kalksmeersel kwam als volgt tot stand: een halve cementkuip poep (ongeveer 50 liter) plus twee à drie scheppen kalk (vijf-zes liter). Dus één deel kalk op vijf delen poep ofwel er werd 20% kalk bijgevoegd.

Nadat deze informatie was verzameld experimenteerden wij in de praktijk:

Aan de slag

Na het inspecteren en uitkiezen van drie korven konden we beginnen met het bijeenbrengen van de andere materialen. Bij een bevriende relatie hebben mijn imkervader en ik koeienpoep verzameld van prachtige blonde vleeskoeien. De koeien graasden in een verwaarloosde hoogstamboomgaard. We hebben ongeveer vijftien liter poep bijeen gegaard en voegden hier drie liter natte kalk bij. Mengten met een roerstok, zoals dat vroeger gebeurde, was erg zwaar werk, dus hebben we de mixer op de boortol gezet. Dat ging beter. Het lange gras dat was mee geschept draaide om de mixer en kon zo direct afgevoerd worden, wat een prettige bijkomstigheid bleek. Je kunt de poep natuurlijk ook eerst zeven door dubbeltjesgaas.

Het mixen en ontgrassen duurde ongeveer 20 minuten, toen was de poep smeerklaar. Voor het smeren kun je rubber handschoenen gebruiken om rimpelhanden (door het mengsel) en groenkleuring van je handen (door de grassappen) te voorkomen. Maar denk je nu letterlijk, daar heb ik 'schijt' aan, want met blote handen heb je veel meer gevoel met het werk, is het mij ook best.

Eerst smeerden we een laag aan de binnenkant van de korf, van de onderrand naar

boven. Ongeveer een handbreedte hoog. De binnenkant werd verder niet ingesmeerd. Daarna kwam de buitenkant, die bedekten we helemaal.

Het vlieggat werd gewoon dicht gesmeerd en wordt pas weer geopend als er bijen in de korf komen. Afhankelijk van de grootte van de korf gebruikten we drie tot vier liter poepmengsel per korf.

Nadat de korf ingesmeerd was, moest deze hangend, uit de zon, drogen. De droogtijd bedroeg 7-14 dagen, afhankelijk van het weer, de dikte van de opgebrachte laag en de ondergrond (stro of bunt). Stro neemt sneller vocht op dan bunt (pijpenstrootje), dat harder is. De hechting van het mengsel op de korf was goed. Bij te snel drogen in de zon gaat de hechting van de poep aan het stro achteruit en kunnen er scheuren in de aangebrachte laag ontstaan. Na droging wordt de kleur een stuk lichter dan de groenbruine poepkleur.

En dan kunnen de bijen er in. Het is een ouderwetse bijenwoning, gemaakt van materialen direct uit en dicht bij de natuur. De bijen hebben eeuwenlang in dit soort onderkomens gewoond en waren daar prima tevreden mee.

Heeft u reacties of nog andere informatie, dan hoor ik het graag, ik blijf nieuwsgierig.
Marinus van Ewijk.

Hoefbladhof 38, 3991 GH Houten.

t 030-6372585. e m.van.ewijk@live.nl